

BP SERAFIN

(WŁODZIMIERZ LEONIDOWICZ AMIELCZENKOW)¹

[HTTPS://ORCID.ORG/0000-0002-2649-5203](https://orcid.org/0000-0002-2649-5203)

Dekret *Unitatis redintegratio* z perspektywy Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego po 55 latach od jego ogłoszenia

**Decree *Unitatis redintegratio*: a view from the Russian
Orthodox Church 55 years after its announcement**

Słowa kluczowe: *Unitatis redintegratio*, „Dekret o Ekumenizmie”, ruch ekumeniczny, ekumenizm, *aggiornamento*, odnowienie, Sobór Watykański II, pojednanie.

Key words: *Unitatis redintegratio*, Decree on Ecumenism, ecumenical movement, ecumenism, *aggiornamento*, renewal, Second Vatican Council, reconciliation.

Streszczenie

„Dekret o Ekumenizmie” jako jeden z zasadniczych dokumentów Soboru Watykańskiego II nawet po upływie ponad półwiecza od swego zaistnienia pozostaje jednym z istotnych punktów odniesienia nie tylko dla katolików rzymskich – nie traci on również swej aktualności w odniesieniu do świata prawosławnego. Omawiany dokument wyjaśnia sens ruchu ekumenicznego i pragnie zaangażować doń jak największą liczbę sympatyków i działaczy. Na terenie Rosji ruch ten dokładnie znają i są jego entuzjastami jeszcze niewielkie grupy chrześcijan; także pojęcia ‘ekumenizm’ czy ‘ekumeniczny’ w powszechnej świadomości rosyjskich obywateli mają raczej wydźwięk negatywny. Niniejszy artykuł poświęcony jest pryncypialnym zagadnieniom związanym z kształtowaniem nastawienia ekumenicznego rosyjskim

¹ Docent bp dr Serafin (Włodzimierz Leonidowicz Amielczenkow), kierownik Katedry Teologii na Rosyjskim Państwowym Uniwersytecie Społecznym.

prawosławiu, poczynając od rozważenia treści przyjętego w roku 2000 przez Sobór Biskupów Rosyjskiego Kościoła dokumentu „Fundamentalne zasady relacji Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego z innymi wyznaniem”.

Abstract

The “Decree on Ecumenism”, as one of the fundamental Second Vatican Council documents, remains, even 55 years later, a guide not only for Catholics, but is also relevant for the Orthodox world. This document explains the meaning of the ecumenical movement and encourages as many people as possible to join it. In Russia, just a few are close to this movement and well familiar with it: the concepts ‘ecumenism’ and ‘ecumenical’ are mainly negatively perceived in Russian mass consciousness. This article presents the background of the formation of basic ecumenical principles in Russian Orthodoxy. It also discusses the document adopted in 2000 by the Council of the Russian Church Bishops entitled “The Basic Principles of the Attitude of the Russian Orthodox Church to other Christian Confessions”, which differs from the Decree *Unitatis redintegratio* in terms of genre and task.

Przed pięćdziesięciu pięciu laty, 21 listopada 1964 roku, Sobór Watykański II przyjął „Dekret o Ekumenizmie *Unitatis redintegratio* [„Odnowienie jedności”]”. Biorąc pod uwagę to, że „jednym z zasadniczych zamierzeń Soboru było wzmożenie wysiłków dla przywrócenia jedności wśród wszystkich chrześcijan” (DE, nr 1), w pełni zrozumiałe jest szerokie zainteresowanie tym dokumentem w świecie prawosławnym, w szczególności w Rosji. O ważnej randze Soboru Watykańskiego II dla rosyjskiego prawosławia może świadczyć fakt, że Rosyjski Kościół Prawosławny pozytywnie odpowiedział na zaproszenie papieża Jana XXIII i skierował swoich delegatów w charakterze obserwatorów do udziału w soborowych sesjach. Warto zaznaczyć, że także inne Kościoły poza prawosławne uznały istotną wagę tego Soboru. Jeden z biografów papieża Jana XXIII napisał:

[...] braterski dialog z innymi wyznaniem chrześcijańskimi, którego zaistnienie papież Jan XXIII umożliwił w związku z realizacją Soboru Watykańskiego II, doprowadził do tego, by prawosławni i protestanci, anglikanie i Koptowie, przedstawiciele reformistycznych i wolnych

związków wyznaniowych w przeddzień jego śmierci wyciągnęli swe ręce ku rzymskokatolickim chrześcijanom (Picker 1963, za Rotov 1984, 273).

Warto zauważyć, że jesienią 1964 roku w Związku Radzieckim rozpoczęła się nowa epoka polityczna. Można było zauważyć wyciszenie fali antyreligijnych represji. Wiązało się to jednoznacznie ze zmianą na stanowisku sekretarza generalnego Komitetu Centralnego Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego i odejściem Nikity Chruszczowa. Choć wydaje się to swego rodzaju paradoksem, ale właśnie w okresie ateistycznych prześladowań władza pozwoliła Rosyjskiemu Kościołowi Prawosławnemu na wysłanie delegatów do udziału w Soborze. Podjęcie takiej decyzji leżało zarówno w interesie państwa radzieckiego, jak i Kościoła prawosławnego. Spotkanie z hierarchami Zachodu pozwalało żywić nadzieję na podjęcie wspólnych kroków w celu ochrony życia ludzkiego i wzmocnienia możliwości działań Kościoła prawosławnego w granicach ZSRR. Trzy lata wcześniej, jeszcze przed rozpoczęciem soboru watykańskiego II, Rosyjski Kościół Prawosławny stał się członkiem Światowej Rady Kościołów.

Uczelnie teologiczne działające w Rosji z wielką uwagą odniosły się do dokumentów Soboru Watykańskiego II. Szczególną rolę odegrali tu teologowie z Akademii Duchownej w Sankt-Petersburgu (w tamtym czasie – Leningradzie). Diecezją leningradzką w latach 1963 – 1978 kierował metropolita Leningradu i Nowogrodu Nikodem (Rotov), uznawany wówczas za głównego stratega polityki zagranicznej Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego i jego posługi misyjnej. Rektorem Leningradzkiej Akademii Duchownej dziesięć lat po soborze watykańskim II został jeden z najbliższych uczniów metropolity Nikodema – arcybiskup Wyborga Cyryl (Gundiajew), obecnie Jego Świątobliwość Patriarcha Moskiewski i Całej Rusi. Zgodnie ze świadectwem studentów, realizujących wtedy swą akademicką drogę, studium nad dokumentami Soboru Watykańskiego II traktowano nie tylko jako rzecz obowiązkową, lecz i szczególnie interesującą. „Dekret o Ekumenizmie”, jako jeden z najistotniejszych dokumentów Soboru (Koch 2013), zasługiwał na szczególną

uwagę. Analizując ten dekret obecnie, winniśmy pamiętać, że prezentowany punkt widzenia kształtował się przez doświadczenia sześćdziesięciu lat uczestnictwa Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego w ruchu ekumenicznym. Jednocześnie warto nadmienić, że od dwudziestu lat kieruje się on w tym zakresie dokumentem pt. „Fundamentalne zasady relacji Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego z innymi wyznaniem”, przyjętym podczas Jubileuszowego Soboru Biskupów w 2000 roku. W niniejszym opracowaniu uwaga zostanie skierowana na kilka istotnych elementów treściowych „Dekretu o Ekumenizmie”, które w obecnym czasie wydają się zasługiwać na szczególną uwagę Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego. Należy zgodzić się z archimandrytą Pantelejmonem (Manoussakisem), który przypomina o tym (Manoussakis 2014, 440), że:

[...] obecny etap prześladowań chrześcijan na Bliskim Wschodzie nie doprowadzi do zasypania przepaści między poszczególnymi doktrynalnymi szczegółikami, lecz rozpocznie nowa jakość ekumeniczną: ekumenizm męczeństwa i jedności bazującej na wspólnym przelaniu krwi. Jak zauważył [...] papież Franciszek «krew męczenników to nasienie pojednania» („Pope Francis to Armenian Catholicos: blood of martyrs is seed of unity” 2014).

Głębia treści „Dekretu *Unitatis redintegratio*” stymuluje do podejmowania analiz wielu ważnych problemów dotyczących rozumienia Kościoła i międzykościelnych relacji. W szczególności należy tu podkreślić tezę o ‘jedności w różnorodności’ – jako jedną z ważnych idei omawianego dokumentu. Pierwsza część trzeciego rozdziału „Dekretu o Ekumenizmie” poświęcona jest różnicom doktrynalnym dotyczącym chrześcijańskiego przekazu Wschodu i Zachodu, potwierdzając jednocześnie, że wskazana różnorodność może współistnieć z fenomenem jedności, a nawet go wzbogacać. Druga część tegoż rozdziału świadczy o tym, że kluczem do przezwyciężenia niepokonalnych – jak się wydaje – przejawów różnorodności może być dialog ekumeniczny (Henn 2007, 329–351). Współczesna recepcja „Dekretu o Ekumenizmie” zobowiązuje jednak do dokonania analizy porównawczej z poszukiwaniem jakości

prawosławnych rozwiązań ekumenicznych w kontekście tych, które zaprezentowano podczas przygotowań do Panprawosławnego Soboru na Krecie w 2016 roku. Należy to uczynić w celu uświadomienia, w jakim stopniu dla współczesnego prawosławia ważna jest idea *aggiornamento* (Hovorun 2016). Gdy idzie o uchwały Soboru na Krecie, ze względu na ich wieloaspektowość, nie zostaną one uwzględnione jako jeden z motywów narracji niniejszych rozważań.

Trudności lingwistyczno-kulturowe

Zarówno rzeczownik 'ekumenizm', jak i pochodzący od niego przymiotnik 'ekumeniczny' w masowej świadomości rosyjskiej *en general* mają konotacje negatywne. Na taki stan rzeczy wpłynęło wiele przyczyn. Przede wszystkim należy zauważyć, że przeciętnemu Rosjaninowi aż do chwili obecnej trudno przyswoić sobie pojęcie ekumenizmu, które w jego uszach brzmi jako słowo pochodzenia zachodniego, a więc obcego; jako jeden z wielu „izmów”, do których zalicza się także materializm, marksizm, komunizm, konsumpcjonizm itp. Wśród mieszkańców Rosji tylko niewielka grupa jest świadoma tego, że 'ekumena' to słowo greckie *ekumenē*. Visser't Hooft, pierwszy sekretarz generalny Światowej Rady Kościołów (ŚRK), wskazał na siedem znaczeń słowa 'ekumeniczny' (Visser't Hooft 1986, 737). Należy więc nieustannie przypominać zarówno studentom teologii, jak i wiernym, którzy w sposób negatywny odnoszą się do omawianego terminu, że w Nowym Testamencie spotyka się go piętnaście razy. Również w Septuagincie słowo *ekumenē* da się stosunkowo często odnaleźć i jest synonimem określonych słów hebrajskich, odnoszących się do pokoju, ziemi bądź kraju. Świat hellenistyczny pojmował to słowo jednak nieco inaczej: mogło oznaczać teren zamieszkały, a także świat cywilizowany, czyli królestwo kultury grecko-rzymskiej. Mogło też funkcjonować jako synonim terminu „imperium”.

Słowo *ekumenē* pojawia się w oficjalnym użyciu cerkiewnym wtedy, gdy w roku 381 uczestnicy Soboru Konstantynopolitańskiego odnoszą się do Soboru Nicejskiego z 325 roku jako 'soboru powszechnego'

(ekumenicznego). Pod koniec VI wieku termin powszechny –katolicki (ekumeniczny) odegrał znaczącą rolę w konflikcie między Rzymem a Konstantynopolem. Tytuł hierarchy powszechnego (ekumenicznego) odnoszono bowiem także do patriarchy Konstantynopola Jana IV Postnika. W nazewnictwie cerkiewnym terminem powszechny (ekumeniczny) określano także trzech wielkich świętych teologów wschodnich: Bazylego Wielkiego, Grzegorza Teologa i Jana Chryzostoma. Ich powszechny (ekumeniczny) autorytet potwierdza szczególna *qualitas* ich nauczania, które stało się normą i wzorcem dla całego Kościoła.

W XVI wieku odnotowujemy nowy sposób użycia omawianego słowa. Tym razem odnosi się ono do trzech najbardziej rozpowszechnionych Symbolów Wiary: Apostolskiego (*Apostolicum*), Nicejsko-Konstantynopolitańskiego i przypisywanego św. Atanazemu. W łacińskiej wersji „Formuły zgody” wspomniane trzy Symbole Wiary określono następująco: „Tria symbola catholica et oecumenica” [Trzy są powszechne / katolickie i ekumeniczne symbole] (Rouse 1986, 47).

Wieloznaczne pojmowanie terminu ‘ekumenizm’ po dziś dzień daje znać o sobie w postaci jego niewłaściwego używania bądź w czasie kłopotliwych sytuacji. Bardzo często przeciwnicy strategii ekumenicznej traktują ekumenizm jako herezję. Konieczne jest więc, jak się wydaje, szczegółowe wyjaśnienie, że nie istnieje system wiary określony jako ‘ekumenizm’, a należy raczej mówić o ‘ruchu ekumenicznym’². Biorąc ten fakt pod uwagę, niektórzy teologowie (Kozlov 2006) jednoznacznie postulują, by nie wspominać w narracji naukowej o ‘ekumenizmie’, lecz wyłącznie o ‘ruchu ekumenicznym’. Istotnie, w danym przypadku taki ‘zabieg lingwistyczny’ upraszcza zadanie i pozwala uniknąć dwuznaczności, osłabiając zarazem ataki przeciwników samej idei.

Praxis kształcenia teologicznego Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego wypracowała drogę pośrednią: pojawiła się tendencja, by zamiast

² Charakterystyczną rzeczą jest, że w leksykonie „Dictionary of the Ecumenical Movement” wydanym przez Światową Radę Kościołów w 2002 r. brakuje artykułu ‘ekumenizm’, lecz pojawia się artykuł ‘ruch ekumeniczny’.

słów 'ekumenizm' czy 'ekumeniczny' posługiwać się określeniem relacji i kontaktów interkonfesyjnych. Taki stan rzeczy uniemożliwia jednak zaistnienie dialogu na temat ducha ekumenicznego, ekumenicznej atmosfery czy ekumenicznego wychowania. Warto by więc poddać to greckie słowo procesowi rehabilitacji i zachować wskazane wyżej terminy, aczkolwiek są przypadki, w których można by zastąpić określenie 'ekumeniczny' pojęciem 'chrześcijański'. W ten na przykład sposób europejski dokument „Charta Oecumenica” uzyskałby miano „Charta Christiana”³.

Dojrzewanie „ekumenicznej strategii”

„Dekret *Unitatis redintegratio*” bywa określany jako „cieszący się największym autorytetem dokument w kwestii ekumenizmu w Kościele rzymskokatolickim” (Stransky 2002, 293–294). Jak zauważył kardynał Walter Kasper w czterdziestą rocznicę ogłoszenia Dekretu o Ekumenizmie, „Kościół katolicki przez długi czas odnosił się do ekumenizmu z niedowierzaniem. Jednakże przyjęcie go [„Dekretu o Ekumenizmie”, S.A.] przez Sobór Watykański II swymi korzeniami tkwi w teologii katolickiej XIX wieku. Za pionierów ekumenizmu i pierwszych jego entuzjastów uważać należy Adama Müllera i Johna Henry Newmana”⁴ (Kasper 2005).

Zestawiając ze sobą dwa dokumenty: „Dekret o Ekumenizmie” oraz „Fundamentalne zasady relacji Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego z innymi wyznaniem” warto zauważyć, że dokument prawosławny ma za sobą także bogatą historię związaną z jego powstawaniem.

³ „Charta Oecumenica – Karta ekumeniczna”, przewodnik po kierunkach rozwoju współdziałania różnych Kościołów w Europie. Konferencja Kościołów Europejskich (KKE) i Rada Konferencji Biskupów Europy (RKBE) na podstawie Przesłania, podczas dwu europejskich sesji ekumenicznych w Bazylei (1989) i w Grazu (1997) sporządziła ten dokument mający na celu umocnienie i rozszerzenie międzywyznaniowej przyjacielskiej współpracy.

⁴ Dnia 13.10.2019 roku kardynał John Henry Newman został kanonizowany przez papieża Franciszka.

Prawosławne postanowienia soborowe są konsekwencją wieloletnich dyskusji. Pierwsze dialogi interkonfesyjne zorganizowane z inicjatywy Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego na przełomie XIX i XX wieku dotyczyły relacji z anglikanami i starokatolikami. Spotkania te były owocne i nie ewokowały reakcji opozycyjnych wśród wiernych, zaś postawę zwołanego w latach 1917–1918 Soboru Lokalnego Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego można w pełni określić jako ekumeniczną. Dnia 7 (20) września 1918 roku Sobór Lokalny potwierdził postanowienia Wydziału ds. Zjednoczenia Kościołów, w których zaakceptowano ukierunkowanie starokatolickie i anglikańskie odnoszące się do tendencji zjednoczeniowych z Kościołem prawosławnym na podstawie nauczania i Tradycji starożytnego Kościoła powszechnego, postulując zarazem powołanie do celów zjednoczeniowych specjalnej komisji działającej przy Świętym Synodzie (Borovoj, Buevskij 1997). W tamtym czasie powołanie takiej komisji okazało się niemożliwe, a jej funkcje przejął powołany w 1946 roku Wydział Zewnętrznych Stosunków Kościelnych Patriarchatu Moskiewskiego.

Aktywne uczestnictwo przedstawicieli Patriarchatu Moskiewskiego w konferencjach ekumenicznych da się zauważyć w latach 1960–1970. Cieszyło się ono żywym zainteresowaniem, w szczególności teologów Leningradzkiej Akademii Duchownej. Jednak po 1991 roku atmosfera wokół omawianego zagadnienia uległa znacznej zmianie, a pojęcie ‘ekumenizmu’ zaczęto prezentować w świadomości dużej rzeszy wierzących jako ‘najgorsza herezja wieku XX’. Na temat eklezjalnej obecności ruchu ekumenicznego przed pojawieniem się terminu ‘ekumenizm’ i uczestnictwa w nim prawosławnych przed 1910 rokiem szeroko pisał jeden z najwybitniejszych przedstawicieli rosyjskiej teologii prawosławnej i uczestnik licznych konferencji ekumenicznych protojerej profesor Jerzy Fłorowski (Florovsky 1974, 161–232). Nie można także zapominać o Włodzimierzu Sołowiowie, który bardzo przeżywał ból kościelnych podziałów. „Ze wszystkich sił i przy pomocy otrzymanych od Boga talentów poszukiwał on drogi do zapowiadanej przez Chrystusa

powszechnej jedności chrześcijaństwa. Z tego powodu można go uznać za najwybitniejszego aktywistę ekumenicznego XIX stulecia” – pisał o nim arcybiskup Włodzimierz (Sabodan), przyszły metropolita kijowski i całej Ukrainy (Sabodan 1980, 165).

Warto również przywołać mało znany epizod. Po rewolucji październikowej 1917 roku, w pierwszych latach reżimu radzieckiego, kiedy bezbożność przedstawicieli nowej władzy ujawniło się w całej oczywistości, w Rosji zrodziła się myśl powołania Wszechświatowego Związku Odrodzenia Chrześcijaństwa (WZOC). Profesor Uniwersytetu Moskiewskiego L.M. Łopatin opracował „Tezy organizacyjne WZOC”, a wybitny rosyjski myśliciel i duchowny Paweł Florenski skomentował je w „Zapiskach o chrześcijaństwie i kulturze” w następujący sposób:

Dzięki zarysowanym, niezmiernie ważnym i wręcz zbawczym tendencjom dokonuje się rozpoznanie w Chrystusie, że wszelkie, nawet mało widoczne rozdziewki między chrześcijanami powodują niewielką zaawężalność, by nie rzec faktyczną negację istnienia posługi chrześcijańskiej w odniesieniu do tego świata. Czy to bowiem wznosząc się ku duchowym wyżynom, czy upadając w grzeszną otchłań, wszyscy wyznawcy Chrystusa przyczyniają się do wzajemnego zbliżenia. Jeśliby przedstawiciele jednego wyznania umieli zawierzyć autentycznemu budowaniu swej wiary na Chrystusie przedstawicielom innego wyznania, to zapewne nie byłoby podziałów, które by jednak w niczym nie mogły podeptać różnorodności (Florenskij 1994, 33).

Wezwanie do jedności chrześcijańskiej rozległo się już niemal sto lat temu. Słysząc w nim wyraźny akcent misyjny. Sobór Lokalny Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego 3 (16) sierpnia 1918 roku, w związku z powołaniem do życia Wydziału ds. Zjednoczenia Kościołów, ogłosił:

Święty Sobór Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego, który się zebrał i zobowiązany jest do pracy w wyjątkowo ciężkich dla całego Kościoła chrześcijańskiego uwarunkowaniach, gdy fala niedowiarstwa i bezbożności zagraża posadom chrześcijańskiego Kościoła, uchybiłby ogromnej przed historią odpowiedzialności, gdyby pominął sprawę zjednoczenia chrześcijaństwa i nie dał tej kwestii właściwego ukierunkowania

w takim zwłaszcza momencie, gdy ogromne niebezpieczeństwo ze strony niedowiarstwa i bezbożności zagraża nie wyłącznie temu czy innemu wyznaniu, lecz całemu chrześcijaństwu (Trubačev 1994, 26).

Trwający kilkadziesiąt lat okres komunistycznych prześladowań Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego nie służył rozwojowi wektora ekumenicznego w wykładzie teologicznym, jednak myśl prawosławna i emigracja rosyjska zachowała swój potencjał owocnej kreatywności, której sprzyjał zwłaszcza Prawosławny Instytut Teologiczny św. Sergiusza w Paryżu. Nazwiska protojereja Sergiusza Bułgakowa, protojereja Mikołaja Afanasjewa, L.A. Zandera, N. Arseniewa należą do powszechnie znanych. Jest rzeczą charakterystyczną, że teologowie rosyjscy już wtedy posługiwali się terminem 'ekumenizm'. W roku 1938 protojerej Sergiusz Bułgakow wystąpił podczas studenckiej konferencji angielsko-rosyjskiej na temat „Wzrastanie ku pełni” w High Leigh z wykładem „Una Sancta. (Podstawy ekumenizmu)” (Bułgakow 1938–1939, 3–14). Jego uczeń i spadkobierca L.A. Zander poświęcił swemu nauczycielowi artykuł pt. „I zgodnie wysławiamy Najświętszego Ducha (istota ruchu ekumenicznego)”, w którym pisał:

Autentyczny ekumenizm może się zrodzić wyłącznie w kontekście surowego i konsekwentnego konfesjonalizmu, kiedy każde wyznanie wnosi weń całą pełnię swego duchowego obdarowania (niezależnie od tego, czy jest ono tożsame z obdarowaniem innego wyznania, czy też nie); kiedy wszyscy uczestnicy tego spotkania czują się całkowicie swobodni i pozostawiający na trzecim planie wszystkie założenia międzykościelnej etykiety i wrażliwości religijnej, funkcjonują z pełną otwartością i prostolinijnością, podporządkowując się wyłącznie swemu eklezjalnemu sumieniu (Zander 1997, 147–148).

Po trzydziestu sześciu latach od ogłoszenia „Dekretu *Unitatis redintegratio*” Rosyjski Kościół Prawosławny w sierpniu 2000 roku w czasie jubileuszowego Soboru Biskupów przyjął dokument „Fundamentalne zasady relacji Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego z innymi wyznaniami”. Stanowi on rodzaj przewodnika przeznaczonego dla duchownych

i wiernych. Dokument ten poddano licznym analizom w akademiach duchownych (Osnovnye principy). Stał się on w historii Kościoła Rosyjskiego drugim tego rodzaju aktem normatywnym. Z uwagi na swą objętość i zakres podejścia do problemu przewyższał znaczeniem wcześniejszy dokument. Objętościowo nieduże, lecz znaczące w treści rekomendacje zostały sformułowane przez Sobór Lokalny 1917–1918 roku. Ścisłej mówiąc, konieczność posiadania takich rekomendacji została uświadomiona i omówiona już wcześniej, a soborowe potwierdzenie ważności problemu nastąpiło dopiero w latach 1917–1918.

Istota ekumenicznego przesłania

Dokument z 2000 roku składa się z siedmiu różnych pod względem objętości rozdziałów, z zakończenia i przypisów, generujących historyczną wizję problemu i będących rodzajem komentarza do współczesnego stanu relacji Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego i Światowej Rady Kościołów. Pierwsze dwa rozdziały mają eklezjologiczny charakter. W rozdziale pierwszym pt. „Jedność Kościoła a grzech ludzkich podziałów”, podobnie jak w „Dekrecie *Unitatis redintegratio*” podkreślono, że Kościół Chrystusowy jest jeden i jedyny (Osnovnye principy, nr 1.2). Ta jedność:

[...] pokonuje przeszkody i granice, w tym także granice rasowe, językowe, społeczne. Głoszenie zbawienia winno być rozgłaszane wszystkim narodom, aby je skierować na jedno łono, zjednoczyć mocą wiary czy łaską Świętego Ducha (Mt 28,19-20; Mk 16,15; Dz 1,8). W Kościele pokonuje się barierę wrogości i obcości, dokonuje się pojednania w miłości rozdzielonego przez grzech człowieczeństwa na podobieństwo Jednoistotnej Trójcy (Osnovnye principy, nr 1.4-1.5).

Niewątpliwie, wszyscy wyznajemy przytoczone prawdy i zgadzamy się z nimi, lecz w praktyce wrogość między samymi prawosławnymi bywa nie mniejsza i ostrzej wyrażana niż wrogość wobec środowisk innowyznaniowych. Z tego względu w dokumencie z 2000 roku postawiono przede wszystkim pytania nie tyle o kościelno-dyplomatyczne

i interkonfesyjne relacje, co raczej o prawosławne nastawienie duchowe, które powinno chronić prawosławnych przed obłudą i faryzeizmem⁵. Cały dokument z 2000 roku bazuje na przekonaniu, że jedność prawosławia jest niezachwiana. Obecnie jednak, gdy relacje międzynarodowe zaczyna cechować niebezpieczne napięcie, spowodowane kwestiami kanonicznymi i jurysdykcyjnymi, zachodzi konieczność ponownego przywołania terminu *aggiornamento* [‘odnowienie’]. W dokumencie z 2000 roku praktycznie się o nim nie wspomina. Wzmiankowane jest ono tylko w punkcie 2.7, gdzie wnioskuje się o faktyczne rozwiązywanie dogmatycznych rozbieżności, a nie całkowite ich pomijanie („Oznacza to, że droga do jedności to droga pokuty, nawrócenia i odnowienia”; Osnovnye principy, nr 2.7). Więcej o sprawie odnowy się nie wzmiankuje, podczas gdy „Dekret *Unitatis redintegratio*”, podobnie jak cały Sobór Watykański II, pojęcie to uznał za wyznacznik swoich obrad.

Przez „ruch ekumeniczny” rozumie się działalność oraz przedsięwzięcia zmierzające do jedności chrześcijan, zależnie od różnych potrzeb Kościoła i warunków chwili, jak np.: najpierw wszelkie wysiłki celem usunięcia słów, opinii i czynów, które by w świetle sprawiedliwości i prawdy nie odpowiadały rzeczywistości stanowi braci odłączonych, a stąd utrudniały wzajemne stosunki z nimi [...] Wszyscy wreszcie obliczają się ze swej wierności wobec woli Chrystusa co do Kościoła i jak należy biorą się rzetelnie do dzieła odnowy i reformy (DE, nr 4).

Naturalna ostrożność teologów prawosławnych, podobnie jak i pomijanie określenia ‘odnowienie’, nie zmienia faktu, że całego Kościoła, jako Bogoludzkiego organizmu, nie da się wyobrazić bez odnowy. Odwołanie się do kontekstu rosyjskiej historii XX wieku ujawnia całą złożoność zagadnienia i niejednoznaczność zgody na to pojęcie, albowiem ‘ruch odnowienia’ lat 1920–1930, sfabrykowany i podtrzymywany

⁵ Wydaje się rzeczą pożyteczną wspomnienie o tym, że jeszcze w roku 1925 w *King’s College* w Londynie podczas uroczystych obchodów 1600-lecia I Soboru Powszechnego w Nicei wybitny prawosławny teolog-egzegeta prof. N.N. Głubokowski mówił o „złowieszczym szowinizmie wyznaniowym”.

przez ateistyczną władzę komunistyczną w celu zniszczenia od wewnątrz kanonicznego Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego, bardzo źle zapisał się na trwałe w powszechnej pamięci. W dokumencie z 2000 roku eksponuje się niebezpieczeństwo rozłamów, które same w sobie mogą się wydawać mało istotne, ale negatywnie oddziałujące w kategoriach jurysdykcyjnych, dyscyplinarnych bądź obrzędowych, co z reguły prowadzi do naruszania prawd doktrynalnych. I ta sytuacja po raz kolejny skłania do tego, by obiektywnie i trzeźwo odnosić się do wszelkiej pseudoprawosławnej fundamentalistycznej krytyki, reprezentowanej przez przedstawicieli „prawosławia alternatywnego”:

Błędy i herezje wydają się być sposobem eksplikacji nastawienia egoistycznego i separatystycznych tendencji. Każdy rozłam czy schizma prowadzi w ten czy inny sposób do utraty zjednoczenia z Pełnią Kościelną. Podział, nawet jeśli następuje w wyniku zaburzeń pozbawionych charakteru dogmatycznego, jest naruszeniem nauki o Kościele i w rezultacie może prowadzić do osłabienia wiary (Osnovnye principy, nr 1.14).

Dokument zwraca także uwagę na zróżnicowany sposób podejścia Kościoła prawosławnego do innych wyznań, podług kryterium „stopnia zachowania całokształtu prawd wiary, ustroju kościelnego i norm duchowego życia chrześcijańskiego” (Osnovnye principy, nr 1.17). Ważne wydaje się też zakończenie rozdziału pierwszego:

Następstwem zaniedbań w przekazie jedności może być historycznie uwarunkowana tragedia schizmy, rozdzielającej chrześcijan, nie pozwalając im być przykładem zgody i miłości na wzór Trójcy Przenajświętszej, czyniąc ich w ten sposób przedmiotem pokusy. Rozdział między chrześcijanami to otwarta i krwawiąca rana na Ciele Chrystusa. Tragedia rozdziału stała się poważną i widzialną skazą chrześcijańskiego uniwersalizmu, przeszkodą w procesie dawania światu świadectwa o Chrystusie. Wszak oddziaływanie tego świadectwa w znacznym stopniu zależy od ucieleśnienia zwiastowanych prawd wiary w życiu i praktyce wspólnot chrześcijańskich (Osnovnye principy, nr 1.20).

Podział między chrześcijanami jest również elementem zakłócającym misję Kościoła, co w kilku miejscach eksponuje dokument z 2000 roku. Z przytoczonego zakończenia pierwszego rozdziału wypływa początek rozdziału następnego, który nosi tytuł „Wysiłki ku jedności”:

Najważniejszym celem odnoszenia się⁶ Kościoła prawosławnego do wyznawców innych konfesji wydaje się być aktualizacja zapowiadanej przez Boga jedności chrześcijan (J 17,21). Jedność ta stanowi element Bożego zamysłu i należy do istoty chrześcijaństwa. Jest to pierwszorzędne zadanie dla Kościoła prawosławnego na wszystkich poziomach jego funkcjonowania. Obojętność wobec tego zadania bądź jego zaniedbanie wydaje się być grzechem przeciw zamysłowi Bożemu o jedności. Według słów św. Bazylego Wielkiego „ci, którzy gorąco i autentycznie trudzą się dla Pana, z pilnością winni do tego się jedynie przykładać, by znowu przywrócić do jedności Kościoły, które są tak bardzo podzielone między sobą” (Osnovnye principy, nr 2.1-2.2).

Powyższe stwierdzenia wskazują na to, że doprowadzenie do pełnej jedności w Kościele Chrystusowym stanowi zadanie rangi pierwszorzędnej. Kto się od tego zadania odwraca lub, co gorsza, przeszkadza w jego realizacji, ten popełnia grzech.

Trzeci rozdział dokumentu z 2000 roku jest krótki. Poświęcono go prawosławnemu świadectwu wobec innowyznaniowego świata. Świadectwo to jeden z aspektów misji kościelnej; świadczyć to realizować misję, wspomagając innych, by posłyszeli i ujrzeni to, co i nam zostało objawione, uzasadniając naszą nadzieję (por. 1 P 3,15). Ta posługa misyjna wyda wspanialsze owoce w kontekście współdziałania z przedstawicielami innych konfesji. W omawianym rozdziale zawarto konstatację, że zadanie prawosławnego świadectwa przekazane jest każdemu członkowi Kościoła (Osnovnye principy, nr 3.2), na potwierdzenie czego przytacza się orzeczenie Trzeciego Przedsoborowego Zebrania Panprawosławnego (w roku 1986): „Kościół Prawosławny zawsze dba o to,

⁶ W tym miejscu bardziej adekwatne wydaje się użycie słowa ‘relacja’ [uwaga autora].

by przyciągnąć inne Kościoły chrześcijańskie i konfesje do wspólnego poszukiwania utraconej jedności chrześcijan, by w ten sposób wszyscy przyszedli do zjednania wiary” (Osnovnye principy, nr 3.1).

Czwarty rozdział dokumentu z 2000 roku potwierdza konieczność dialogu prawosławia z wyznawcami innych konfesji, gdyż świadectwo nie może być monologiem (Osnovnye principy, nr 4.5). Rosyjski Kościół Prawosławny prowadzi dialog teologiczny z innymi wyznaniem już od ponad dwustu lat (Osnovnye principy, nr 4.1). Na szczególną uwagę zasługuje treść punktów 4. 8 i 4.9:

Wypada zwrócić uwagę na fakt, że w ramach prowadzonego dialogu z inaczej wychwaляjącymi Boga chrześcijanami dokonuje się współpraca centrów badawczych, grup czy wspólnie realizowanych programów. Za ważną rzecz uznać należy regularne prowadzenie wspólnych konferencji teologicznych, seminariów i spotkań naukowych, wymianę delegacji, wymianę wzajemną dorobku naukowego i informacyjnego, rozwój wspólnych programów wydawniczych. Duże znaczenie ma też wymiana specjalistów, wykładowców czy teologów. Duże znaczenie ma także praktyka zapraszania innowyznaniowych teologów do wiodących szkół duchownych i centrów nauki teologicznej Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego z celem zapoznania ich z teologią prawosławną. W programach szkół duchownych Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego wypada poświęcić też więcej uwagi badaniu przebiegu i rezultatów dialogów teologicznych, a także przekazu doktrynalnego innych wyznań (Osnovnye principy, nr 4.8-4.9).

Wraz ze wskazanymi uwagami konstatuje się konieczność zarówno wspólnych, interkonfesyjnych programów społecznych, jak i programów religijnego kształcenia.

Piąty rozdział omawianego dokumentu z 2000 roku poświęcono uczestnictwu Kościoła prawosławnego w pracach organizacji międzychrześcijańskich. W niektórych dialogach Rosyjski Kościół Prawosławny bierze udział w formacie wielostronnym, czyli z udziałem wszystkich delegacji prawosławnych – jak to się dzieje na przykład w dialogu panprawosławno-luterańskim. W punkcie 5.4 zauważa się, że „zakres i jakość uczestnictwa Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego

w międzynarodowych organizacjach chrześcijańskich określa hierarchia kościelna ze względu na pożytek kościelny” (Osnovnye principy, nr 5.4). Pojęcie ‘pożytek kościelny’ rozumieć należy nie w sensie pragmatycznym, nie jako realizację celów polityki kościelnej czy materialny wymiar tej realizacji, lecz posługę na rzecz jedności. Po raz kolejny dokument podkreśla niezbędność chrześcijańskiego świadectwa w kontekście sekularyzacji społeczeństwa; w tym zaś przypadku o pożytku współpracy mówić należy, odnosząc się do „sfery niesienia posługi światu – w wymiarze diakonii, działalności socjalnych czy działań na rzecz pokoju” (Osnovnye principy, nr 5.5).

Rozdział szósty – najkrótszy – poświęcony jest relacjom Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego do przedstawicieli innych wyznań przebywających na jego kanonicznym terytorium. Zasadnicza myśl tego rozdziału sprowadza się do stwierdzenia, że misja tradycyjnych konfesji nieprawosławnych jest na tym terytorium dopuszczana, lecz winna się ona realizować:

[...] bez prozelityzmu i nie na drodze „manipulacji” wierzącymi, szczególnie zaś w dziedzinie dóbr materialnych. Chrześcijańskie wyznania krajów Wspólnoty Niepodległych Państw i krajów nadbałtyckich powołane są do zjednoczenia swych działań na rzecz pojednania i moralnego odrodzenia społecznego, zabierając głos w obronie ludzkiego życia i ludzkiej godności (Osnovnye principy, nr 6.2).

Ważną rolę odgrywa także przypomnienie, że:

Kościół prawosławny jednoznacznie rozróżnia inne wyznania chrześcijańskie, wyodrębniając z nich te, które wyznają wiarę w Trójcę Przenajświętszą, Bogoczłowieczeństwo Jezusa Chrystusa, pozostałe zaś traktując jako sekty odrzucające zasadnicze dogmaty chrześcijańskie. Przyznając przedstawicielom innych wyznań chrześcijańskich prawo do dawania świadectwa i religijnej formacji grup mieszkańców, które tradycyjnie do nich należą, Kościół prawosławny sprzeciwia się jednak każdej destruktywnej formie oddziaływania sekt (Osnovnye principy, nr 6.3).

Siódmy rozdział, zatytułowany „Wewnętrzne zadania wynikające z dialogu z przedstawicielami innych wyznań” rozpoczyna się ostrzeżeniem przed poniżaniem przedstawicieli innych konfesji (Osnovnye principy, nr 7.1). Całkowicie uzasadnione jest również stwierdzenie zamieszczone w punkcie 7.2: „Rzeczą konieczną jest wiarogodny i profesjonalny przekaz informacji skierowanej do społeczności kościelnej, dotyczący przebiegu, zadań i perspektyw kontaktów oraz dialogu Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego z przedstawicielami innych wyznań” (Osnovnye principy, nr 7.2). Jednakże przy całej jasności i bezsporności wskazanej tezy, Kościół winien wciąż o niej przypominać. Chodzi tu zaś nie tylko o kontakty centralnych struktur Patriarchatu Moskiewskiego, lecz także o współdziałanie na poziomie diecezjalnym.

Obszerny cytat fragmentu postanowień panprawosławnego spotkania w Salonikach (1998 rok) zawarto w punkcie 7.3, aby przypomnieć o wszechprawosławnym negatywnym stanowisku w odniesieniu do tendencji rozłamowych czy ekstremistycznych w lokalnych Kościołach prawosławnych, „które wykorzystują temat ekumenizmu w celu prowadzenia krytyki władz kościelnych i podważania ich autorytetu, starając się tym samym wywołać niesnaski i rozłamy w Kościele. Dla podtrzymania swej niesprawiedliwej krytyki korzystają z kłamliwych materiałów i stosują dezinformację” (Osnovnye principy, nr 7.3). W tym przypadku chodzi nie tylko o rozłamowców, lecz także o formalnie wchodzące w skład Patriarchatu Moskiewskiego osoby świeckie i duchowne, które w sposób jednoznaczny nie podzielają stanowiska Kościoła. Rozdział siódmy zamyka potępienie osób (zarówno duchownych, jak i świeckich), które biorą udział w spotkaniach międzychrześcijańskich, występując w czasie ich trwania w imieniu Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego bez błogosławieństwa władz kościelnych. Wydaje się że napomnienie to domaga się bardziej uszczegółowionych objaśnień, gdyż kontakty z przedstawicielami innych wyznań nie zawsze odbywają w sytuacjach dających się przewidzieć. Ponadto jest rzeczą zrozumiałą, że zarówno

wierni, jak i duchowni winni poszukiwać autorytatywnego kierownictwa kościelnego w każdej sytuacji, a tym bardziej, gdy sami nie dysponują wiedzą specjalistyczną. Jednocześnie warto zauważyć, że temat relacji z przedstawicielami innych wyznań, podobnie jak kwestia ekumenizmu w rosyjskim przekazie naukowo-teologicznym należą do zagadnień, którym dotąd poświęcano bardzo mało uwagi, jest więc ona nieznaną szerokiemu ogółowi prawosławnych wiernych. Ostatnie napomnienie siódmego rozdziału omawianego dokumentu odnosi się do „kanonicznej niedopuszczalności sakramentalnego obcowania z innymi wyznaniami” (Osnovnye principy, nr 7.3). W tym przypadku chodzi przede wszystkim o uczestnictwo w Eucharystii (przyjmowanie jej u przedstawicieli innych wyznań).

Omawiany dokument w zakończeniu wspomina tragedię rozdziału, wrogoci i wyobcowania, jak to miało miejsce w minionym tysiącleciu, wyrażając jednocześnie gotowość Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego do „prowadzenia dialogu prawdy i miłości z chrześcijanami innych wyznań, dialogu natchnionego wezwaniem Chrystusa i zbożnym celem jedności chrześcijan” (Osnovnye principy, zakończenie).

Wnioski

Przytoczone argumenty, których celem jest przekonanie o konieczności niesienia posługi jedności Kościoła, zawarte zarówno w rzymskokatolickim „Dekrecie *Unitatis redintegratio*”, jak i w prawosławnym dokumencie „Fundamentalne zasady relacji Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego z innymi wyznaniami” są zbieżne⁷. O ile jednak w dokumencie rzymskokatolickim mówi się o włączeniu kapłanów i wiernych do ruchu ekumenicznego, to w przekazie prawosławnym postuluje się kształtowanie relacji z przedstawicielami innych wyznań:

⁷ Wiadomo, że wiele dokumentów prawosławnych w okresie przygotowań do Soboru Panprawosławnego porównywano do postanowień dokumentów *Vaticanum Secundum*.

Najważniejszym celem relacji Kościoła prawosławnego z wyznawcami innych konfesji wydaje się być aktualizacja zapowiadanej przez Boga jedności chrześcijan (J 17,21). Jedność ta stanowi element Bożego zamysłu i należy do istoty chrześcijaństwa. Jest to pierwszorzędne zadanie dla Kościoła prawosławnego na wszystkich poziomach jego funkcjonowania. Obojętność wobec tego zadania bądź jego zaniedbanie wydaje się być grzechem przeciw przykazaniu Bożemu o jedności (Osnovnye principy, nr 2.1-2.2).

Zasadniczym i głównym wnioskiem wypływającym z zaprezentowanych przesłanek jest myśl o odnowie Kościoła. Ruch ekumeniczny nie jest celem samym w sobie, ale narzędziem prowadzącym do pokoju i jedności. Taka droga domaga się pokuty, oczyszczenia, odnowienia. Bez uwzględnienia zewnętrznych zmian – narastających negatywnych skutków globalizacji, nieuchronnej sekularyzacji; bez odnowienia przejawów życia kościelnego, bez odnowienia języka i intonacji przekazu, trudno żywić nadzieję na powodzenie ewangelizacyjnej misji Kościoła. Współpraca wszystkich chrześcijan, budowanie wspólnej kultury może być właśnie pewnym punktem wyjścia dla zaistnienia nowych form współpracy Kościoła i społeczeństwa.

Spuścizna rosyjska, zarówno w dziedzinie religii, jak i filozofii, daje możliwość dialogu wiary i nauki, rozmowy wierzących i niewierzących. Ponadto wzbogacenie tego dialogu innymi tradycjami chrześcijańskimi jest nie tylko pożyteczne, lecz wręcz niezbędne. Niech to potwierdzi zdanie wyjęte z pism św. Teresy Benedykty od Krzyża, nawróconej z judaizmu siostry zakonnej, która zginęła w obozie koncentracyjnym w Auschwitz: „Kto idzie za prawdą, ten żyje przede wszystkim owym wewnętrznym centrum, gdzie umysł realizuje swoją aktywność badawczą; jeżeli naprawdę stara się szukać prawdy, a nie tylko kolekcjonować odrębne pojęcia, zbliża się do Boga bardziej, niż sam zdaje sobie z tego sprawę, ponieważ to Bóg jest samą prawdą” (Fermin 2012, 4). Strach przed spotkaniem z nowym w życiu, sztuce, obrzędzie, języku jednoznacznie zespala się ze strachem innym, wyrażonym postawą

ksenofobii. Z tego względu istnieje bardzo ważny powód do poszukiwania nowych pokładów ewangelizacyjno-formacyjnych w postaci ekumenicznej otwartości. Na tej podstawie można wyprowadzić jeszcze jeden wniosek wynikający z refleksji nad „Dekretem o Ekumenizmie”. W roku akademickim 2018/2019 Akademia Duchowna w Sankt-Petersburgu zorganizowała kurs pt. „Konfliktologia i irenologia religijna”, wprowadzający studentów w problematykę ekumeniczną za pośrednictwem realizacji misji pojednania i posługi dla pokoju. To bardzo ważny krok w procesie ekumenicznej formacji. Musi ona nabrać charakteru permanentnego zarówno w odniesieniu do duchownych, jak i świeckich. To jednak wymaga czasu, cierpliwości i twórczych wysiłków. Proces ten może zostać wzmocniony poprzez umiejętne wykorzystanie osiągnięć współczesnej psychologii praktycznej w tym zakresie, tam gdzie zbieżna jest ona z praktyką ascetyczną starożytnego Kościoła. Ponadto współczesna psychologia potwierdza, że osobiste doświadczenie bezpośredniego kontaktu wydaje się najbardziej efektywnym środkiem zapobiegającym ksenofobii.

Kończąc niniejsze opracowanie, warto postawić podsumowujący wniosek: „ruch ekumeniczny” – to istotny sposób kształtowania w ludziach pokojowych postaw. Kultura pojednania i pokojowych zachowań w sytuacji zetknięcia się z agresją, jest szczególnie pożądana w procesach wychowawczych młodzieży. W tym względzie bardzo istotna wydaje się być współpraca z realizacją pokojowych projektów, potwierdzających postawę określoną mianem *caritas*. By jednak ruch ekumeniczny był dla ludzi atrakcyjny, należy przekazać im prawidłowe teologiczne i społeczne myślenie, a także zaszczerpić w nich potrzebę zgłębiania postanowień soborowych, aby ich treść funkcjonowała w życiu jednostki jako obowiązująca norma.

Bibliografia

Borovoj, Vitalij et al. 1997. “Russkaja Pravoslavnaja Cerkov' i ekumeničeskoe dviženie (istoriko-bogoslovskoe obozrenie).” *Biblioteka*

- „Golubinskij”. Dostęp 2019.10.07. <http://www.golubinski.ru/ecclesia/ecumena.htm>.
- Bulgakov, Sergij. 1938–1939. „Una Sancta. (Osnovanie ekumenizmu)” *Put’* 58: 3-14.
- DE: Sobór Watykański II. 2002. „Dekret o ekumenizmie «Unitatis redintegratio» (21 listopada 1964).” W *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, 193-208. Poznań: Pallottinum.
- Fermin, Francisco Javier Sancho. 2012. „Pasjonująca biografia.” *Głos Karmelu* 6 (48): 4-5.
- Florenskij, Pavel. 1994. „Zapiska o hristianstvie i kulture.” W *Evropejskij almanach. Istorija. Tradicija. Kultura*, 31-45. Moskwa: Nauka.
- Florovsky, Georges. 1974. “The Orthodox Churches and the Ecumenical Movement Prior to 1910.” W Georges Florovsky. *Christianity and Culture*, 174-232. Belmont, MA: Nordland.
- Henn, William. 2007. “At the Heart of «Unitatis redintegratio». Unity in Diversity.” *Gregorianum* 88 (2): 329–351.
- Hovorun, Cyryl. 2016. “The Panorthodox Council: A Fragile Hope for Aggiornamento?” *The Catholic world report*. Dostęp 2019.10.03. <https://www.catholicworldreport.com/2016/07/10/the-panorthodox-council-a-fragile-hope-for-aggiornamento/>.
- Kasper, Walter. 2005. “Dekret ob èkumenizmie: sorok let spustâ (kard. Val’ter Kasper).” *Katolik.Ru*. Dostęp 2019.10.05. <http://www.katolik.ru/mir/1016-archive/72161-st4135.html>
- Koch, Kurt. 2013. „Dokład kardinala Kurta Koha «Vtoroj Vatikanskij sobor i ekumenizm»”. Referat przedstawiony na spotkaniu z duchowieństwem katolickim w Sankt-Petersburgu 16 grudnia oraz w Moskwie 18 grudnia. Dostęp 2019.10.11. <http://old.cathmos.ru/content/ru/publication-2013-12-23-13-15-41.html>.
- Kozlov, Maksim. 2006. “Russkaja Pravoslavnaja Cerkov’ i ekumeničeskoe dviżenie.” *Pravoslavie.Ru*. Dostęp 2019.10.07. <https://pravoslavie.ru/475.html>.

- Manoussakis, John Panteleimon. 2014. "Après Athénagoras: Unitatis Redintegratio 50 ans après. Un poin de vue." *Irénikon: Revue des Moines de Chevetogne* 3–4: 438–446.
- Osnovnye principy: „Osnovnye principy otnošenija Russkoj Pravoslavnoj Cerkvi k inoslaviju.” 2000. *Oficialnyj sajt Moskovskogo Patriarhata*. Dostęp 2019.09.19. <http://www.patriarchia.ru/db/text/418840.html>.
- Picker, Henry. 1963. Johannes XXIII. *Hinter den Mauern des Vaticans. Kettwig*. Cytowane za: Rotov, Nikodim. 1984. *Ioann XXIII*. Vena: Pro Oriente.
- „Pope Francis to Armenian Catholicos: blood of martyrs is seed of unity.” 2014. *Vatican Radio*. Dostęp 2019.09.20. http://www.archivioradiovaticana.va/storico/2014/05/08/pope_francis_to_armenian_catholicos_blood_of_martyrs_is_seed_of_unity/en1-797476.
- Rouse, Ruth, i Stephen Neill, red. 1986. *A History of the Ecumenical Movement*. Volume 1: 1517–1948. Geneve: WCC.
- Sabodan, Vladimir. 1980. "Ėkkleziologja v russkom bogoslovii v svjazi s ekumeničeskim dviženiem." *Bogoslowskie trudy XXI*: 157–169.
- Sransky, Thomas. 2002. "Decree on Ecumenism of the Second Vatican Council." W *Dictionary of the Ecumenical Movement*. Wyd. 2, 290-301. Geneve: WCC.
- Trubačev, Andronik. 1994. "Predislovie k publikacijam statej svjaš. P. Florenskogo." W *Evropejskij almanach. Istorija. Tradicija. Kultura*, 25-30. Moskva: Nauka.
- Visser't Hooft, Willem A. 1986. "The word «ecumenical» – his history and use." W *A History of the Ecumenical Movement*. Volume 1: 1517–1948, 733-747. Geneve WCC.
- Zander, Lev. 1997. "I soglasno slavim Vsesvjatogo Ducha (o sušnosti ekumeničeskogo dviženija)." W *Žyvoe Predanie: Pravoslavie v sovremennosti*, 136–157. Moskva: Svâto-Filaretovskaâ moskovskaâ vysšaâ pravoslavno-hristianskaâ škola.

CHRZEŚCIJAŃSKA AKADEMIA TEOLOGICZNA
w WARSZAWIE

Rok LXII

Zeszyt 3

ROCZNIK TEOLOGICZNY

WARSZAWA 2020

REDAGUJE KOLEGIUM

dr hab. Jakub Sławik, prof. ChAT – redaktor naczelny

dr hab. Jerzy Ostapczuk, prof. ChAT – zastępca redaktora naczelnego

prof. dr hab. Tadeusz J. Zieliński

dr hab. Borys Przedpełski, prof. ChAT

dr hab. Jerzy Sojka, prof. ChAT – sekretarz redakcji

MIĘDZYNARODOWA RADA NAUKOWA

JE metropolita prof. dr hab. Sawa (Michał Hrycuniak), ChAT

bp prof. dr hab. Wiktor Wysoczański, ChAT

abp prof. dr hab. Jerzy Pańkowski, ChAT

prof. dr hab. Atanolij Aleksiejew, Państwowy Uniwersytet w Petersburgu

prof. dr Marcello Garzaniti, Uniwersytet we Florencji

prof. dr hab. Michael Meyer-Blanck, Uniwersytet w Bonn

prof. dr hab. Antoni Mironowicz, Uniwersytet w Białymstoku

prof. dr hab. Wiesław Przyczyna, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

prof. dr hab. Eugeniusz Sakowicz, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Warszawie

prof. dr hab. Tadeusz Stegner, Uniwersytet Gdański

prof. dr Urs von Arx, Uniwersytet w Bernie

prof. dr hab. Piotr Wilczek, Uniwersytet Warszawski

Redakcja językowa – Kalina Wojciechowska

Skład komputerowy – Jerzy Sojka

W związku z wprowadzaniem równoległej publikacji czasopisma w wersji papierowej i elektronicznej Redakcja „Rocznika Teologicznego” informuje, iż wersją pierwotną jest wersja papierowa.

BWHEBB, BWHEBL, BWTRANS [Hebrew]; BWGRKL, BWGRKN, and BWGRKI [Greek]

PostScript® Type 1 and TrueType fonts Copyright ©1994-2013 BibleWorks, LLC.

All rights reserved. These Biblical Greek and Hebrew fonts are used with permission and are from BibleWorks (www.bibleworks.com)

ISSN 0239-2550

Wydano nakładem

Wydawnictwa Naukowego ChAT

ul. Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa, tel. +48 22 635-68-55

Objętość ark. wyd.: 16,7

Druk: druk-24h.com.pl

ul. Zwycięstwa 10, 15-703 Białystok

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie (ZYGFRYD GLAESER)..... 745

ARTYKUŁY

ABP ALFONS NOSSOL, ZYGFRYD GLAESER, „*Dekret Unitatis redintegratio*”
jako magna charta ekumenizmu..... 749

KARD. KURT KOCH, *Ut unum sint – die Enzyklika zur Vertiefung des ökumenischen Einsatzes der römisch-katholischen Kirche*..... 763

JANUSZ KRÓLIKOWSKI, *Sakramentalność Kościoła jako pra-problem ekumeniczny* 792

ABP JERZY (PAŃKOWSKI), *Ekumenizm w dokumentach Ogólnoprawosławnego Soboru na Krecie w 55 rocznicę „Dekretu o Ekumenizmie Unitatis redintegratio”* 815

BP SERAFIN (WŁODZIMIERZ LEONIDOWICZ AMIELCZENKOW), *Dekret Unitatis redintegratio z perspektywy Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego po 55 latach od jego ogłoszenia*..... 841

TADEUSZ KAŁUŻNY, *Rzymskokatolickie i prawosławne rozumienie ekumenizmu. Analiza porównawcza dokumentów „Unitatis redintegratio” (1964) i „Relacje Kościoła prawosławnego z pozostałym światem chrześcijańskim” (2016)* 863

BP MARCIN HINTZ, *Perspektywy dialogu luterkańsko-rzymskokatolickiego po obchodach jubileuszu 500-lecia Reformacji w Polsce*..... 889

WOJCIECH ŚWIĄTKIEWICZ, *Ekumena wartości: między ekumenizmem konfesyjnym a ekumenizmem globalnym. Refleksje wokół „Dekretu o Ekumenizmie” (1964) oraz „Dokumentu o ludzkim braterstwie dla pokoju światowego i współistnienia” (2019)*..... 917

JÓZEF BUDNIAK, *Egzemplaryczny przykład recepcji dekretu soborowego o ekumenizmie Unitatis redintegratio na Śląsku Cieszyńskim* 941

ARTUR MATUSZEK, *Recepcja „Dekretu o Ekumenizmie” w Czechach* 965

SERGIJ BORTNYK, *Ukrainische Kirchen und der Ruf zur christlichen Einheit* 981

ONDREJ ŠTEFAŇAK, *Potrzeba ekumenizmu w opinii młodzieży słowackiej*..... 999

ZYGFRYD GLAESER, <i>Ekumeniczna formacja wyzwaniem i zadaniem Kościołów</i>	1013
WOJCIECH HANC, <i>Formacja ekumeniczna i jej znaczenie dla całokształtu zjednoczeniowych zmagañ</i>	1033
KRYSTIAN MUSZALIK, <i>Istotne założenia ekumenicznej formacji w świetle dokumentu Papieskiej Rady do Spraw Popierania Jedności Chrześcijan „Ekumeniczny wymiar formacji pastoralnej”</i>	1061
JAN KAJFOSZ, <i>Obraz muzułmańskiego uchodźcy w komunikacji potocznej a kwestia bliźniego</i>	1077
Wykaz autorów	1097

Contents

Introduction (ZYGFRYD GLAESER) 745

ARTICLES

ABP ALFONS NOSSOL, ZYGFRYD GLAESER, *“The Unitatis Redintegratio decree” as the Magna Carta of Ecumenism* 749

CARD. KURT KOCH, *“Ut unum sint” – an Encyclical that Deepens the Ecumenical Involvement of the Catholic Church* 763

JANUSZ KRÓLIKOWSKI, *Sacramentality of the Church as the Original Problem of Ecumenism*..... 792

ABP JERZY (PAŃKOWSKI), *Ecumenism in the Documents of the Pan-Orthodox Council of Crete on the 55th Anniversary of the “Decree on Ecumenism Unitatis Redintegratio”*..... 815

BP SERAFIN (WŁODZIMIERZ LEONIDOWICZ AMIELCZENKOW), *Decree Unitatis redintegratio: a view from the Russian Orthodox Church 55 years after its announcement* 841

TADEUSZ KAŁUŻNY, *The Roman Catholic versus the Orthodox Understanding of Ecumenism A Comparative Analysis of “Unitatis redintegratio” (1964) and “Relations of the Orthodox Church with the Rest of the Christian World” (2016)* 863

BP MARCIN HINTZ, *Perspective for Lutheran-Roman Catholic Dialogue after the 500th Anniversary of the Reformation in Poland* 889

WOJCIECH ŚWIĄTKIEWICZ, *Community of values: between Confessional Ecumenism and Global Ecumenism. Reflections around the “Decree on Ecumenism” (1964) and the “Document on human brotherhood for world peace and coexistence” (2019)* 917

JÓZEF BUDNIAK, *Distinctive Example of the Reception of the Conciliar “Decree on Ecumenism Unitatis redintegratio” in Cieszyn Silesia*..... 941

ARTUR MATUSZEK, *Reception of the “Decree on Ecumenism” in the Czech Republic* 965

SERGIJ BORTNYK, *Ukrainian Churches and the Call to Christian Unity*... 981

ONDREJ ŠTEFAŇAK, *The Need for Ecumenism in the Opinion of Slovakian Youth*..... 999

ZYGFRYD GLAESER, <i>Ecumenical Formation as a Challenge and a Task for Churches</i>	1013
WOJCIECH HANC, <i>Ecumenical Formation and its Significance for the Entirety of Unifying Efforts</i>	1033
KRYSTIAN MUSZALIK, <i>Significant Assumptions of the Ecumenical Formation in the Light of the Pontifical Council for Promoting Christian Unity document "The Ecumenical Dimension of Pastoral Formation"</i>	1061
JAN KAJFOSZ, <i>The Image of Muslim Refugee in the Colloquial Communication and the Question of Neighbour</i>	1077
List of authors	1097

Wykaz autorów

abp Alfons Nossol, dyrektor@sebastianeum.pl, ul. Parkowa 1b, 47-325
Kamień Śląski

Zygfryd Glaeser, zygfryd.glaeser@uni.opole.pl, ul. Kard. Kominka 1a,
45-032 Opole

kard. Kurt Koch, kkoch@christianunity.va, Piazza del Sant'Uffizio,
11;00193 Roma, Włochy

Janusz Królikowski, jkroliko@poczta.onet.pl, Matki Bożej Fatimskiej
39, 33-100 Tarnów

abp Jerzy (Pańkowski), j.pankowski@chat.edu.pl, Chrześcijańska Aka-
demia Teologiczna w Warszawie, ul. Broniewskiego 48, 01-771
Warszawa

bp Serafin (Włodzimierz Leonidowicz Amielczenkow), seraphim@
list.ru, 109044, Russia, Moscow, ul. Krutickaya, 17c7, Krutickoje
podvorie

Tadeusz Kałużny, tadeusz.kaluzny@upjp2.edu.pl; Uniwersytet Papieski
Jana Pawła II w Krakowie, ul. Franciszkańska 1, pok. 044; 31-004
Kraków

bp Marcin Hintz, m.hintz@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teo-
logiczna w Warszawie, ul. Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Wojciech Świątkiewicz, wojciech.swiatkiewicz@us.edu.pl, Instytut So-
cjologii, Wydział Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego, ul.
Bankowa 11, 40-007 Katowice

Józef Budniak, jmbudniak@o2.pl, Katedra Prawa Kanonicznego i Eku-
menizmu, Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego w Kato-
wicach, ul. Jordana 18, 40-043 Katowice

Adam Matuszek, amat2305@gmail.com, Vršovické náměstí 84/6,
101 00 Praha, Republika Czeska

Sergij Bortnyk, sbortnyk14@gmail.com, Kiev/Ukraine, at Lavrska St.
15, building 70a

Ondrej Štefaňak, ostefanak@ukf.sk, Katedra sociológie FF UKF v Nitre,
B. Slančíkovej 1, 949 01 Nitra, Słowacja

Wojciech Hanc, hanc@pro.onet.pl, ul. Prymasa Karnkowskiego 3, 87-
800 Włocławek

Krystian Muszalik, muszalikkrystian@poczta.fm, ul. Drzymały 1c,
45-342 Opole

Jan Kajfosz, jan.kajfosz@us.edu.pl, Instytut Nauk o Kulturze, Wydział
Humanistyczny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, ul. Bielska
62, 43-400 Cieszyn